

[B] **STRIJDER OP HET SLAGVELD VAN GOED EN
KWAAD. HET VEELZIJDIGE LEVEN VAN
W.H. NAGEL / J.B CHARLES**

Een biografie van een Europee epersoon die in het eerste kwart van de twintigste eeuw geboren is en overleed in het laatste kwart van deze eeuw, zal zelden om de Tweede Wereldoorlog heen kunnen. Voor de interpretatie en beschrijving van het “veelkantige” leven van W.H. Nagel (1910-1983), pseudoniem J.B. Charles, gaat dit ook op bijzonder indringende wijze op. Biograaf Kees Schuyt toont nauwgezet en indrukwekkend aan hoe het leven van Nagel grotendeels bepaald werd door de oorlog, in de eerste en waarschijnlijk voor lange tijd laatste biografie die van deze Nederlandse verzetsman, criminoloog en literator is verschenen. Nagel maakte vooral in de jaren vijftig en zestig naam in het Nederlandse publieke debat, maar raakte na zijn overlijden in de afgelopen decennia in de vergetelheid.

Schuyt, jurist, socioloog en lid van de Nederlandse Raad van State, begint zijn biografie met een treffende uitspraak van W.H. Nagel waarin hij verwoordt waarom de ervaringen van de oorlog hem dwongen te gaan schrijven: “Mijn keuze voor het verzet tegen het fascisme was geen incident. Daarom kon ik niet doorleven zoals ik leefde in 1939. Daarom moest ik gaan schrijven, vanuit diezelfde keuze.”

Deze keuze mondde in 1953 uit in het moeilijk te typeren maar controversiële boek *Volg het spoor terug*. Op openhartige en scherpe wijze verwerkte Charles in deze essaybundel aan de hand van actuele gebeurtenissen zijn eigen ervaringen in de Tweede Wereldoorlog. Het werd een groot publicitair succes: vele lovende maar ook negatieve reacties waren J.B. Charles' deel. *Volg het spoor terug* verscheen in een tijd waarin de publieke verwerking van het oorlogsverleden in Nederland nog nauwelijks van de grond was gekomen. De nietsontziende oordelen in dit boek van J.B. Charles leken echter te contrasteren met de persoon die W.H. Nagel in het dagelijks leven was, voor velen een beminnelijk man en zijn roeping als nauwgezette, hardwerkende en somtijds ook milde jurist en criminologisch wetenschapper navolgend.

Hoe verhielden de verschillende gezichten van deze volgens zijn biograaf “emotionele mens” zich

tot elkaar? Dat is de vraag die biograaf Schuyt heeft willen beantwoorden over deze “strijder op het slagveld van goed en kwaad”, een rake typering die naaste collega Andreas Burnier bij het overlijden van Nagel in 1983 gaf.

Schuyt schetst met grote regelmaat het relevante historische decor waartegen het levensverhaal van Nagel zich heeft afgespeeld. Daardoor wordt de lezer op een aangename manier gevoed met informatie over onder meer het Nederlandse verzet in de Tweede Wereldoorlog, het Nederlandse rechtssysteem en de wetenschap daarover, het literaire leven in Nederland in het midden van de twintigste eeuw en het Nederlandse publieke debat in de jaren zestig en zeventig.

Zijn jeugd en studiejaren bracht Willem Nagel door in Groningen, als derde van een gezin van negen kinderen. Met zijn moeder heeft Nagel altijd een goede band gehad: met zijn vader, een opgeklommen handelaar in koffie en thee, zou het echter nooit boteren. Als tiener verzette Nagel zich nadrukkelijk tegen de gereformeerde opvoeding die de kinderen Nagel opgelegd kregen. Tijdens zijn studie rechten, eveneens in Groningen, ontwikkelde Nagel een voorliefde voor strafrecht en criminologie.

In de Tweede Wereldoorlog koos Nagel voor het verzet: zowel overdag in verkapte vorm als ambtenaar van het Openbaar Ministerie en voor de tuchtrechtspraak, als 's avonds en 's nachts in de illegaliteit. Hier raken biograaf en derhalve ook de lezer af en toe het spoor terug kwijt, maar dat lijkt vooral het gevolg te zijn van het ontbreken van informatie, ondanks het door Nagel zelf zorgvuldige opgebouwde persoonlijke archief en Schuyts naspeuringen. Veel gegevens zijn verloren gegaan bij wellicht de belangrijkste gebeurtenis uit Nagels leven: zijn adembenemende ontsnapping in Groningen aan de Duitsers in oktober 1944, als zijn illegale activiteiten zijn uitgekomen.

Een tweede dramatische gebeurtenis tijdens de oorlog zou naderhand een mede door Nagel uitgesproken vonnis van een 'veemgericht' blijken, een vorm van rechtspraak binnen het illegale verzet. Een verdachte koerierster werd in leven gelaten, maar verraadde later alsnog tientallen verzetsmensen. Door haar toedoen werd ook een broer van Willem, Hendrik, vlak voor het einde van de oorlog vermoord. Intussen was Nagel zelf na zijn ontsnapping uit

Groningen in Utrecht ondergedoken, waar hij vermomd als Italiaan door het leven ging. Hij verrichtte er belangrijk verzetswerk als hooggeplaatste van de in het geheim opererende Binnenlandse Strijdkrachten.

Na de oorlog kon Nagel verder werken aan zijn wetenschappelijke carrière. Hij groeide via een cum laude dissertatie over de criminaliteit in Oss uit tot een vermaard criminoloog met een leerstoel aan de Rijksuniversiteit Leiden. Meer tot de verbeelding spreekt echter zijn opkomst als literator in de naoorlogse jaren: onder de naam J.B. Charles publiceerde Nagel gedichten, nouvelles en kritieken, was hij actief als redacteur van *Podium* en *De Nieuwe Stem* en werkte hij mee aan *Maatstaf*. Als vervolg op *Volg het spoor terug* (1953) verscheen *Van het kleine koude front* (1962), weer een essaybundel die veel losmaakte, en voornamelijk over de Koude Oorlog en het fascisme ging. Dankzij een ruzie met W.F. Hermans werd J.B. Charles vereeuwigd in Hermans' *Mandarijnen op zwavelzuur*. En bij naspeuringen naar het foute oorlogsverleden van de vrouw van de door Nagel bewonderde Gerrit Achterberg, bleek Nagel/Charles een keer niet zo rechtlijnig in zijn veroordeling van welke medewerking dan ook aan het kwaad van het fascisme tijdens en ná de oorlogsjaren. Vanaf de jaren zestig tot aan zijn dood overschreeuwde Nagel/Charles echter zichzelf in zijn rol als *public intellectual*, zo toont Schuyt op gedetailleerde en soms pijnlijke wijze aan.

In de epiloog geeft Schuyt op vakkundige wijze een interpretatie van de ontwikkeling die Nagel/Charles in zijn leven heeft doorgemaakt. De schrijver-dichter en criminoloog bleken zowel in stijl als inhoud vaak meer met elkaar verbonden dan een eerste blik deed vermoeden. Schuyt concludeert dat Nagel/Charles altijd “een ware calvinist” is gebleven, met een scherp ontwikkeld rechtvaardigheidsgevoel dat hij streng op zichzelf en op anderen van toepassing achtte.

Met de publicatie van deze biografie in het honderdste geboortjaar van Willem Nagel heeft biograaf Kees Schuyt in meerdere opzichten een bewonderenswaardige prestatie geleverd. Naast alle verdiensten zijn er maar een paar kanttekeningen te maken: in enkele gevallen had meer compactheid bijvoorbeeld wellicht volstaan, en ook is af en toe de jurist in de biograaf iets te nadrukkelijk aanwezig.

De voordelen van de grondigheid en nauwgezetheid die de door Schuyt ingenomen perspectieven gemeen hebben, overtreffen echter verre deze kanttekeningen. *Het spoor terug* is een in historisch opzicht rijk en tevens zeer lezenswaardig verhaal van een bewogen mensenleven, dat uiteindelijk getekend is door het recht dat W.H. Nagel/J.B. Charles onvermoeibaar en in al zijn complexiteit nastreefde. Waarvoor hulde.

BINNE DE HAAN

KEES SCHUYT, *Het spoor terug. J.B. Charles/W.H. Nagel*
1910-1983, Balans, Amsterdam, 2010, 640 p.
